

Marta Verginella, *Granica drugih: pitanje Julijske krajine i slovensko pamćenje*, Biblioteka Svjedoci prošlosti, prev. Franko Dota, Zagreb: Srednja Europa, 2011., XIII, 145 str.

Odnosi dvaju elemenata, romanskog i slavenskog, na području tzv. Julijske krajine premet su zanimanja povjesničara već čitavo stoljeće, i kao da je gotovo teško zamisliti da se nešto novo i originalno o toj temi može izreći. U tom smislu, djelo Marte Verginella, *Granica drugih*, donosi svjež pogled na kompleksnost odnosa fokusirajući se, kako i sam podnaslov kaže, na slovensko pamćenje, i to manje-više isključivo na samoj granici. Unatoč tome, iskustva i sjećanja lako se mogu primijeniti na čitav prostor Julijske krajine.

Autorica u četirima poglavljima u nekoliko eseja elaborira svu kompleksnost slovenskoga (a ujedno i slavenskoga) otpora talijanizaciji i fašizmu. Nerijetko su se historiografska djela fokusirala na samo jedan aspekt antifašističkog pokreta, najčešće onaj pod vodstvom komunističke partije. Verginella kreće iz sasvim drugoga kuta te ciljano započinje svoj rad suđenjem šezdesetorici talijanskih državljana slovenske nacionalnosti 1941. godine. Iako kasnije u analizama većinom slijedi kronološki redoslijed, sudski joj postupak iz 1941. služi kako bi uspostavila glavne teze djela o kompliciranoj kombinaciji ideoloških i političkih svjetonazora, ali i različitom društvenom podrijetku, kao i dobnim i rodnim različitostima procesuiranih antifašista.

Spominjući više od stotine imena, nekima se vraćajući češće te kombinirajući osobne uspomene i bilješke s arhivskim materijalom, autorica razrađuje motive protagonista da se priključe otporu, a prateći njihovu sudbinu oblikuje zanimljiv povijesni narativ. Ovdje je važno istaknuti da autorica posvećuje jedan dio isključivo ženama, koje su u historiografiji često zanemarene, te i tu primjenjuje svoje shvaćanje kompleksnosti odnosa i karaktera, donoseći priče žena različite dobi i društvenoga statusa. Iako im je posvećeno tek nekoliko stranica, analiza ženskoga doprinosa može poslužiti kao primjer emancipacije ostalih zapostavljenih slojeva društva i kao primjer njihove prve prave prilike za aktivnim sudjelovanjem u svakidašnjici života zajednice kojoj su pripadale.

Vraćajući se na početak knjige i suđenje 1941. zaista možemo primijetiti da su jedan uz drugog pred sućem sjedili pripadnici svih slojeva slovenskoga društva Julijske krajine. Epilog čiji je podnaslov »Ni pobjednici ni pobijeđeni« govori o sudbini nepodobnih elemenata nakon pada fašizma, onoga građanskoga sloja iz kojeg su potekli mnogi koji su posvetili dio svojih života borbi protiv talijanskoga fašizma. Iako epilog baca novo svjetlo na kompleksnost antifašističke borbe u Julijskoj krajini, otvarajući istovremeno i niz mogućnosti za daljnje istraživanje poslijeratnih događanja, on ne pretendira biti konačnom sintezom i zaključkom ovog djela, što čitatelju pomalo ostavlja dojam nedovršenosti.

Unatoč toj završnoj manjkavosti, *Granica drugih* svakako je djelo koje se uklapa u proučavanje povijesti antifašizma, čak i onoga isključivo istarskoga, jer nudi pogled iznutra, ponekad dosta intimistički, te cijelo vrijeme podsjeća istraživače kako se povijesni subjekti moraju sagledati iz različitih perspektiva.

Anita Buhin